

Johanna Hurtig, Merja Laitinen ja Katriina Uljas-Rautio

Tieteelliset taidot tutkimuksellisenä lukutaitona

Lähestymme tässä teoksessa tieteellisiä taitoja tutkimuksellisen lukutaidon käsitteen avulla. Ymmärrämme tutkimuksellisen lukutaidon koostuvan erilaisista lukutaidon osista ja muodoista. Keskeistä näissä kaikissa on itsenäinen ja kriittinen ajattelu. Teos pohjautuu kokemuksiimme yliopisto-opettajina ja tutkijoina. Halusimme koota oppaan niistä haasteista ja odotuksista, joita eri alojen opiskelijat kohtaavat aloittelevina tutkijoina. Tutkimuksen tekeminen saattaa nostaa esiin odotuksia, joita on vaikea edes avata konkreettisiksi kysymyksiksi. Opettajina olemme huomanneet, että opiskelijat jäävät usein liian yksin tunnistamaan heihin kohdistuvia odotuksia ja etsimään tapoja vastata niihin.

Käsitlemme tutkimuksellisen lukutaidon elementeistä keskeisimpiä: ajattelua, kontekstin ja teorian hahmottamista, numeroiden lukemista ja ymmärtämistä, kuvien lukemista, vuorovaikutuksen lukutaitoa sekä lukemista ja kirjoittamista. Tutkimuksellisen ajattelun ja lukutaidon kehittäminen on elämän mittainen tehtävä. Taitoina ne eivät etene suoraviivaisesti eivätkä välttämättä aina tietoisesti eivätkä myöskään tule valmiiksi. Harvalla tutkimuksellisen ajattelun ja lukutaidon kehittämisen tarve koskaan päättyy.

Vaikka opiskelijan tutkimukselliset valmiudet kehittyvät luennoilla ja kursseja suoritettaessa ajattelua rikastavien uusien näkökulmien avulla osittain itsestään, tutkimuksessa tarvittavien taitojen kehittäminen vaatii myös tietoista työtä ja harjaannuttamista. Tutkimuksellisen lukutaidon osa-alueet ovat läsnä tiedonmuodostuksessa, yliopisto-opiskelussa laajasti ja akateemiseksi ammattilaiseksi kasvamisessa. Samalla itsenäiseen ajatte-

luun pohjautuva lukutaito ja valmius käsitellä eri tavoin rakentunutta tietoa ovat tärkeitä kaikille eivätkä vain korkeakoulutuksen tavoittelijoille. Tiedon käsittely, omaksuminen, hyödyntäminen ja tuottaminen siirtyvät tutkimuksellisten valmiuksien ja niihin kuuluvien lukutaidon osien avulla uudelle tasolle.

Tieteellisestä kirjoittamisesta (esim. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997; Kinnunen & Löytty 2002), tutkimisesta (esim. Hakala 1998; Alasuutari 1999; Karisto & Seppälä 2004; Lempiäinen, Löytty & Kinnunen 2008) ja ajattelemisesta (esim. Haaparanta & Niiniluoto 1986) on ilmestynyt useita oppaita. Merkityksestään huolimatta lukutaidosta, sen ominaisuuksista tai sen harjoittamisesta on sen sijaan puhuttu ja kirjoitettu vähän. Lukemista on lähestytty joko lukemisen tekniikan ja nopean omaksumisen näkökulmasta (esim. Scheele 1993), tietotulvan hallinnan kannalta (Hakala 2002) tai akateemisten toiminta- ja puhetapojen sekä keskeisten akateemisten odotusten eli tulkinnan ja kritiikin näkökulmista (Luostarinen & Väliverronen 1991). Yhteistä lukemisen tapojen tarkastelulle on ollut, että luettavaksi mielletään pääasiassa kirjoitettu teksti ja lukeminen kytketään lähinnä silmän ja aivojen väliseen yhteistyöhön. Tässä kirjassa puhumme tutkimuksellisesta lukutaidosta, jota pidämme laajana erilaisten valmiuksien kimppuna ja konkreettisen lukemisen yläkäsitteenä.

Tässä teoksessa pohdimme niitä kysymyksiä ja haasteita, joita tutkimustekstit ja erilaiset aineistot tuottavat. Keskeinen ajatuksemme on, että opiskelun ja tutkimisen yhteydessä ei tarvita ainoastaan kykyä lukea ja ymmärtää tekstejä, kirjallisia tuotoksia, vaan opiskelijalta odotetaan myös kykyä hahmottaa ja analysoida mitä erilaisimpia tiedonlähteitä: kuvaa, numerotietoa, tilanteita, verkossa olevaa materiaalia, vuorovaikutusta ja monessa eri muodossa olevaa informaatiota. Kirjan artikkelit kytkevät lukemisen taidon keskeisesti ajattelun taitoon, jolloin erilaisia aineistoja ja tietoa hyödynnetään aktiivisessa tiedonmuodostuksessa, joka sisältää sisäisen prosessoinnin lisäksi kriittisen vuoropuhelun ympäristön kanssa. Kirjan tekstit pyrkivät antamaan käytännönläheisiä eväitä ja esimerkkejä tutkimuksellisen lukutaidon kehittämiseen.

Käyttämämme *tutkimuksellisen lukutaidon käsite* vaatii kuitenkin tarkentamista. Tämän kirjan kirjoittajien mukaan kyse on kyvystä hahmot-

taa asioiden välisiä suhteita ja yhteyksiä sekä taidosta yhdistellä erilaisia asioita toisiinsa sen mukaan kuin kulloisenkin tutkimusintressin ja tehtävän kannalta on tarkoituksenmukaista. Ymmärrämme tutkimuksellisen lukutaidon ajattelun ja osaamisen yhdistelmäksi – taidoksi, joka on enemmän kuin tekstin sisällön omaksumista tai kirjoittajan viestin ymmärtämistä. Tutkimuksellinen lukeminen on toimintaa, jossa yhdistyvät taito omaksua tietoa, itsenäinen ajatteluntaito sekä kyky hyödyntää erilaista informaatiota monipuolisesti ja kuhunkin tilanteeseen sopivasti. Tällöin tutkimuksellinen lukutaito sisältää analyttisen ja tulkitsevan otteen omaksumisen. Taito ei myöskään rajoitu pelkästään tutkimukseen, sillä kyse on taidosta hahmottaa, vastaanottaa, analysoida, hyödyntää ja tuottaa tietoa. Sille on kysyntää tutkimushankkeiden ulkopuolellakin.

Tämän kirjan yhtenä tarkoituksena on häivyttää tieteellisen toiminnan ja tutkimuksen ympärillä olevaa mystisyyttä. Arkipäiväisen ja havainnollistavan lähestymistavan avulla eri kirjoittajat pyrkivät kirkastamaan niitä usein epäselviksi jääviä odotuksia ja osaamisen ulottuvuuksia, joita akateemisen maailman tulokas pyrkii tunnistamaan ja joihin hän yrittää vastata. Kirjan kokonaisuus on koottu siten, että olemme huomioineet eri tieteenalojen lukemisen taitojen erilaisia odotuksia. Korkeakouluopiskelijoihin kohdistuvissa odotuksissa on paljon yhteistä. Toimimmepa millä alalla tai missä työtehtävissä hyvänsä, on osattava suunnistaa tiedon tulvassa, jäsentää, eritellä ja tarkastella tietoa, jotta sen laatua ja luonnetta voi arvioida ja käyttää.

Kirjan artikkeleissa eritellään tutkimuksellisen lukutaidon erilaisia ominaisuuksia ja tehtävätyyppejä. Ensimmäisessä artikkelissa Johanna Hurtig tarkastelee ajattelua ilmiöiden lukutaitona ja osana tutkimuksellisia valmiuksia. Artikkelin keskiössä on ajattelun odotusten avaaminen ja ajattelun kehittäminen erilaisten esimerkkien avulla. Merja Laitinen pohtii tekstissään kontekstin ja teorian merkitystä ilmiön ymmärtämisessä ja tutkimisessa sekä niiden lukemisen ja ymmärtämisen taitoa osana tutkimuksellisia valmiuksia. Markku Heiskanen tarkastelee numeroiden lukemisen taitoa. Miten osata katsoa numeroiden taakse? Mari Mäkiranta puolestaan tarkastelee tekstissään kuvien lukemisen kysymyksiä. Anna-Maija Puroila perehdyttää vuorovaikutuksen ymmärtämiseen ja lukemiseen, ja Katrii-

na Uljas-Rautio lähestyy omassa artikkelissaan tutkimuksellista lukutaitoa tekstin tuottamisen näkökulmasta.

Kaikissa artikkelissa kirjoittajat tarjoavat lukijoille mahdollisuuden kehittää omaa tutkimuksellista lukutaitoaan esimerkkien avulla. Kirja auttaa opiskelijaa hyötymään yliopisto-opinnoistaan, menestymään niissä entistä paremmin sekä syventämään omaa ajatteluaan ja havainnointiaan. Lukutaito ei ole tarpeen pelkästään osana opiskelua, tutkimista tai ammatillista toimintaa. Se on hyödyksi myös oman elämän ja elämäntulon pohdinnassa, ympärillä olevaan yhteiskuntaan ja maailmaan osallistumisessa sekä vastaan tulevan informaation ja tiedon käsittelyssä. Kirja pyrkii kokonaisuutena vastamaan eri vaiheessa olevien yliopisto-opiskelijoiden keskeisiin kysymyksiin: Mitä minulta odotetaan? Miten selviän opiskelustani? Entä miten tunnistaisin ja kehittäisin tutkimuksellisia valmiuksiani?

Kirjamme on luonteeltaan pedagoginen, ja tekstit tarjoavat mahdollisuuden pysähtyä kirjoittajan kanssa yhdessä pohtimaan taitoja. Olemme tavoitelleet konkretisoivaa ja havainnollistavaa kirjoitustapaa. Ajattelemme, että tieteellisissä taidoissa ja niiden omaksumisessa ei ole mitään salaperäistä vaan taidot ovat tunnistettavissa ja omaksuttavissa, jos on viitseliäisyyttä. Koemme tieteellisen toimintaympäristön käytännölliseksi tekemiseksi, joka on parhaimmillaan avointa ja jakamiseen nojautuvaa, mukaansa ottavaa ja kutsuvaa. Sellaista toimintaa olemme halunneet jakaa tässä teoksessa.

Lähteet

Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Haaparanta, Leila & Niiniluoto, Ilkka 1986. Johdatus tieteelliseen ajattelun. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 1986/3. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hakala, Juha T. 1998. Opinnäyte luovasti. Kehittämisen ja tutkimustyön opas. Helsinki: Gaudeamus.

Hakala, Juha 2002. Luova prosessi tieteessä. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.

Karisto, Antti & Seppälä, Ulla-Maija 2004. Maukas Gradu. Valmistusvihjeitä tutkielman tekijöille. Tampere: Vastapaino.

Kinnunen, Merja & Löytty, Olli (toim.) 2002. Tieteellinen kirjoittaminen. Tampere: Vastapaino.

Lempiäinen, Kirsti, Löytty, Olli & Kinnunen, Merja 2008. Tutkijan kirja. Tampere: Vastapaino.

Luostarinen, Heikki & Väliverronen, Esa 1991. Tekstinsyöjät: yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta. Tampere: Vastapaino.

Scheele, Paul R. 1993. The PhotoReading Whole Mind System. Wayzata: Learning Strategies Corporation.